

Juraj Zajonc: Premeny vlákna

Publikace *Premeny vlákna* je dílem předního slovenského etnologa Juraje Zajonce, který působí jako vědecký pracovník Ústavu etnologie SAV v Bratislavě. Jeho specializací je studium textilní kultury na území Slovenska se zaměřením na její technologický a kulturněhistorický vývoj, poznání jednotlivých textilních technik a způsoby jejich vytváření. Poznatky a praktické zkušenosti, které získává jako etnolog, uplatňuje i ve spolupráci s odborníky na archeologii a restaurování textilu.

Zajoncova nejnovější monografická práce přináší ucelené poznatky o textilních surovinách, o základních postupech jejich úpravy a dalšího zpracování, o zhotovování textilu plstěním a kroucením z vláken a nití. Podává rovněž historický pohled na textilní kulturu, formující se na území Slovenska od pravěku do poloviny 20. století. Vývoj popisovaných technik, postupů, nástrojů a zařízení je prezentován v kontextu kulturněhistorických procesů a podmínek, používání jednotlivých technik je sledováno v domácnostech, řemeslné i manufakturní výrobě. Zájmové území je zaměřeno především na Slovensko, s využitím příkladů a analogií z jiných evropských zemí. Autorovo bádání bylo založeno na etnologických, historických, archeologických a jazykovědných pramenech, vycházel především z publikovaných údajů, avšak přináší i cenné, dosud nepublikované údaje z terénních výzkumů z 50.–80. let 20. století.

Publikace je rozdělena do šesti kapitol, které mají jednotnou strukturu a jsou přehledně a logicky členěny na menší oddíly.

Úvodní kapitola (*Úvod alebo o etnologickom skúmaní textilných technik na Slovensku*)

přináší vymezení tématu, přehled dějin a stavu bádání o počátečních fázích výroby textilu, přehled dostupné literatury i její kritické hodnocení.

Druhá kapitola (*Na začiatku nebolo len vlákno alebo o textilných surovinách*) je věnována textilním materiálům. Největší pozornost je pochopitelně zaměřena na klasické vláknité suroviny, které tvořily základ textilní produkce – len, konopí a ovčí vlna. U nich je uvedena podrobná charakteristika vlastností, velmi detailně je zde popsán způsob pěstování, sklizně, získávání a úpravy vláken, včetně postřehů o různých zvycích, odlišnostech, specifických postupech a návaznosti na roční období. Je zde rovněž výčet a popis používaných nástrojů, včetně jejich názvosloví. Výklad o základních textilních surovinách je doplněn informacemi o dalších možných vláknitých i nevláknitých materiálech, které měly v široké rozmanitosti textilní produkce své využití – kopřiva, hedvábí, bavlna, srst domácích i divokých zvířat, koňské žíně, listy, stonky, kůra, lýko, zvířecí šlachy, kůže.

Ve třetí kapitole (*Od srsti k plsti alebo o plstení a splstňovaní*) jsou vysvětleny pojmy týkající se plstění a valchování. Důraz je kladen na představení výroby plsti, která je vůbec nejstarší textilní technikou, má výborné tepelněizolační vlastnosti a mnohostranné využití. Autor nás seznamuje s postupem výroby, s typy výrobků a jejich využitím. Pozornost je věnována také valchování, tedy finální úpravě povrchu vlněných tkanin, která využívala princip plstnatění vláken. I zde je připojena charakteristika výrobního postupu, typy výrobků i popis valchy.

Čtvrtá kapitola (*Vretno, druga, kolovrat alebo o skrúcaní vláken do nite a o skrúcaní nevláknitých*

surovín) je zaměřena na nejdůležitější část celého procesu zpracování textilních surovin, kterým je spřádání vláken na nitě. Kromě vymezení a vysvětlení pojmů je zde obsáhlé pojednání o ručním vřetení s přeslenem, jako základní pomůcky ke spřádání od nejstarší historie textilní produkce až po novověk, dále o modernějších spřádacích zařízeních, jako je spřádací kolo a kolovrat, včetně drobných pomůcek usnadňujících přádláckou práci, např. přeslici. Autor také připojuje popis kroucení nevláknitých surovin, které bylo využíváno při výrobě houžví, provázků, povřísel a rohoží z rostlinného materiálu a které bylo prováděno jak ručně, tak za pomoci drobných nástrojů.

V páté kapitole (*Cverna, lina, caganica alebo o skrúcaní nití do šnúry*) je pojednání o výrobě skaných nití, šnúry a provazů, zahrnující popis postupu výroby, odpovídajících výrobních zařízení a způsobů využití jednotlivých výrobků.

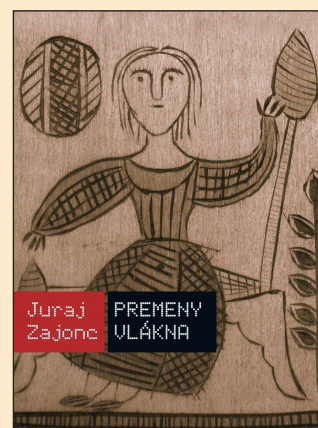
Každá z kapitol je zakončena zajímavým zamyšlením nad podílem ženské a mužské práce na jednotlivých fázích souvisejících se získáváním a zpracováním textilní suroviny, doloženým konkrétními příklady z novodobé historie. Všechny kapitoly jsou završeny bohatým poznámkovým aparátem s mnoha doplňujícími informacemi a odkazy na literaturu, obsahují také účtyhodné množství v archívech sesbíraných černobílých fotografií, které unikátním způsobem dokreslují všechny popisované postupy i nástroje a zachycují tak odkaz lidové textilní výroby.

V závěrečné pasáži autor shrnuje nejdůležitější poznatky o ručních způsobech získávání a úpravy textilních surovin (jejich zpracování do podoby plsti, nití a šnúry), jejichž silná

tradice sahá od pravěku až do poloviny 20. století, kdy byly tyto tradiční postupy zcela nahrazeny průmyslovou textilní výrobou.

Samotný závěr knihy tvoří stručné anglické resumé, užitečný a velmi obsáhlý soupis použité literatury, archivních a nepublikovaných pramenů i elektronických dokumentů. Dále je připojen seznam použitých zkratk, přehled historických období vývoje kultury na území Slovenska, seznam vyobrazení s autory a prameny původu, jmenný, věcný a místní rejstřík.

Publikace *Premeny vlákna* je velmi cenným shrnutím problematiky textilních surovin, jejich získávání, zpracování a následného využití. Autor vychází především z etnografických výzkumů dokumentujících textilní lidovou kulturu na Slovensku, využívá však i poznatky získané archeologickým bádáním a podává tak obraz dávného textilnictví. Knihu lze proto jedinečně doporučit zájemcům o historický vývoj textilní výroby i experimentátorům, kteří se zpracování textilních surovin věnují.

Juraj Zajonc: *Premeny vlákna*. Edition Ryba 2012. ISBN 978-80-89250-13-4. 235 str.; 209 obr.; angl. resumé *Metamorphoses of the Textile Thread*.

Helena Březinová